

ІЄРАРХІЧНО-КОМПОНЕНТНИЙ ПІДХІД ДО ВИЗНАЧЕННЯ КАТЕГОРІЇ «ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЯ ПІДПРИЄМСТВА»

HIERARCHIC-COMPONENT APPROACH TO THE DEFINITION OF THE CATEGORY “ENTERPRISE INTERNATIONALIZATION”

Крамар І.Ю.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки та фінансів,
Тернопільський національний
технічний університет імені Івана Пулюя

Kramar Iryna

PhD (in Economics), Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Economics and Finance,
Ternopil Ivan Puluj National Technical University

У статті проаналізовано теорії інтернаціоналізації та з'ясовано взаємозв'язок між різними економічними категоріями, що характеризують міжнародну діяльність із позиції ієрархічного підходу. Визначено місце поняття «інтернаціоналізація підприємства» в даній ієрархії, а також основні форми, в яких вона проявляється. На основі використання блокової логічно-структурної схеми передумов інтернаціоналізації запропоновано розглядати категорію «інтернаціоналізація підприємства» з погляду включення у неї дев'яти компонентів: торговельного, фінансово-економічного, виробничого, технологічного, інфраструктурного, наукового, освітнього, мотиваційного (особистісного), інформаційного середовища. Розроблено авторське визначення категорії «інтернаціоналізація підприємства», що базується на різних теоріях інтернаціоналізації, синтезі понять «глобалізація» та «локалізація» («глокалізація»), компонентному підході з урахуванням того, що інтернаціоналізація підприємства може відбуватися і без виходу на зовнішні ринки.

Ключові слова: інтернаціоналізація підприємства, глобалізація, зовнішньоекономічна діяльність, глокалізація, компонентний підхід, ієрархічна модель.

В статье проанализированы теории интернационализации и выяснена взаимосвязь между различными экономическими категориями, характеризующими международную деятельность с позиции иерархического подхода. Определено место понятия «интернационализация предприятия» в данной иерархии, а также основные формы, в которых она проявляется. На основе использования блочной логически-структурной схемы предпосылок интернационализации предложено рассматривать категорию «интернационализация предприятия» с точки зрения включения в нее девяти компонентов: торгового, финансово-экономического, производственного, технологического, инфраструктурного, научного, образовательного, мотивационного (личностного), информационной среды. Разработано авторское определение категории «интернационализация предприятия», основанного на различных теориях интернационализации, синтезе понятий «глобализация» и «локализация» («глокализация»), компонентном подходе с учетом того, что интернационализация предприятия может происходить и без выхода на внешние рынки.

Ключевые слова: интернационализация предприятия, глобализация, внешнеэкономическая деятельность, глокализация, компонентный подход, иерархическая модель.

Theories of internationalization and relationship between different economic categories which characterize international activity, such as “globalization”, “international integration”, “international division of labor”, “international trade”, “foreign economic activity”, “globalization” are analysed and determined in the article from the position of hierarchical approach. Place of the notion “enterprise internationalization” in this hierarchy, as well as its main forms, are determined. It is established that the concept of “enterprise internationalization” is central to the system of notions that characterize international activity, as it stimulates the development of both – world economy and national economies, and ensures their integration. At the same time, the broadest notion of the above mentioned is “globalization”. In accordance with the developed hierarchical model, it is suggested to consider other categories that describe

international activity as forms of its internationalization. Based on using the block-logical-structural framework of internationalization preconditions and analysis of internationalization theories, it is suggested to consider the category "enterprise internationalization" in terms of nine components: trade, financial, economic, industrial, technological, infrastructure, scientific, educational, motivational (personal), informational. Category "enterprise internationalization" is considered to be analysed from different points of view – as: (1) process, (2) the form of economic activity, (3) the way to achieve strategic goals, (4) the result. An author's definition of the category "enterprise internationalization" is developed, based on various theories of internationalization, synthesis of the concepts of "globalization" and "localization" (called "glocalization") and the component approach. It is determined that enterprise internationalization can take place without entering foreign markets, for example, inclusion in the chain of value of domestic enterprises or joint ventures, which carry out foreign-economic activity; an increase in the level of foreign language skills for staff, which facilitates communication at the launch of foreign economic activity etc.

Key words: internationalization of enterprise, globalization, external economic activity, glocalization, component approach, hierarchical model.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Сучасні тенденції світової економіки вказують на те, як стрімко розвиваються глобалізаційні процеси, у ході яких національні економіки крок за кроком вбудовуються в глобальний економічний простір. Таким чином, у багатьох аспектах зникають кордони ринкових просторів, що, з одного боку, спрощує, з іншого – ускладнює функціонування підприємств. Це зумовлює появу нових економічних категорій, які комплексно розкривають сутність світових економічних процесів. Дуже часто ці категорії отожденовлюють, відповідно, актуальним завданням для науковців є узгодження термінології з даного питання та розкриття її змісту. При цьому вважаємо, що поняття «інтернаціоналізація підприємства» повинно займати ключове місце у цих дослідженнях, адже саме підприємства стимулюють розвиток світового господарства і національних економік зокрема.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Дослідженню глобалізаційних процесів у різних проявах присвячено чимало праць зарубіжних та вітчизняних учених, таких як: Robert D. Tollison, Thomas D. Willett [1], Olav Reinton [2], Robert E. Morgan, Constantine S. Katsikeas [3], Peter Andersen [4], H. Thompson [5], P. Buckley [6], R. Caves [7], J. Dunning [8], S. Hollensen [9], S. Hymer [10], Philippe de Lombaerdei, P. Lelio Iapadreii [11] та ін. При цьому варто зазначити, що значна частина праць, які сьогодні є підґрунтям наукових досліджень із даних питань, була опублікована в 50–90-х роках ХХ ст.

Питання особливостей світового господарства вивчали такі українські вчені, як Ю.В. Вдовиченко [12], О.В. Ткач [13]; Т.М. Борисова вивчала конкурентну стратегію на міжнародному ринку [14]; Р.В. Войтович говорив про глобальну інтеграцію як нову форму суспільного розвитку [15]; А.С. Філіпенко аналізував аспекти міжнародної економічної інтеграції [16] та ін. Окрім того, безпосередньо питанням інтернаціоналізації присвячено праці таких учених, як: П.Г. Ільчук [17], І.Ф. Коломієць [18], О.І. Гонта

[19], Е.Д. Фролова [20], О.В. Шаповалов [21], Орловська Ю.В. [22] та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Варто зазначити, що більшість учених, досліджуючи інтернаціоналізацію підприємства, значну увагу приділяє саме теоріям інтернаціоналізації, зокрема їх систематизації. При цьому все ще не вирішеною частиною цього питання є дослідження взаємозв'язку та сутності між категоріями «інтернаціоналізація», «глобалізація» та ін., що безпосередньо відносяться до міжнародної діяльності підприємства, зокрема «міжнародна інтеграція», «міжнародний поділ праці», «міжнародна кооперація виробництва», «міжнародна торгівля». На нашу думку, дослідження взаємозв'язку між даними категоріями потребує особливої уваги для коректного їх використання та аналізування економічних процесів і явищ, що мають місце у зовнішньоекономічній діяльності (ЗЕД) підприємства.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Метою статті є з'ясування взаємозв'язку між різними економічними категоріями, що характеризують міжнародну діяльність із позиції ієрархічного підходу, та визначення місця поняття «інтернаціоналізація підприємства» в даній ієрархії. На основі блокової логічно-структурної схеми аналізу передумов інтернаціоналізації та критичного огляду наукової літератури з досліджуваного питання необхідно запропонувати авторське трактування поняття «інтернаціоналізація підприємства».

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Зважаючи на значний інтерес до вивчення сутності теорій інтернаціоналізації підприємств та наявний аналіз їхніх особливостей, вважаємо за доцільне узагальнити дані теорії, не деталізуючи їх.

П.Г. Ільчук систематизував усі теорії інтернаціоналізації підприємств на п'ять груп: 1) економічні теорії (монопольної переваги, олігопольної реакції, локалізації, інтерналізації й еkleктична теорія міжнародного виробництва); 2) виробничі теорії (міжнародного життєвого

циклу продукту і привласнення); 3) фінансові теорії (валютних зон, Гірша, диверсифікації, реальних варіантів, портфельна теорія); 4) біхевіористські теорії (уппсальська теорія, інноваційна теорія, теорія стратегічного підходу, теорія мережевого підходу); 5) ресурсні теорії (теорії еволюційного підходу, «глобальних від початку» підприємств, потенціалу організації, LLL) [17].

Проте низка теорій залишилася поза увагою. Відповідно, вважаємо за доцільне до першої групи віднести також теорію абсолютних переваг (А. Сміт); теорію порівняльних переваг (Д. Рікардо); а до групи виробничих теорій – теорію факторів виробництва (Е. Хекшер, Б. Олін) та теорему вирівнювання цін на фактори виробництва (В. Столпер, П. Семюельсон).

Аналізуючи теорії інтернаціоналізації, можна побачити, що поняття «інтернаціоналізація» та «глобалізація» часто вживають як синоніми. Проте ми погоджуємося з тими дослідниками, котрі вказують на відмінність сутності цих категорій. Зокрема, англійський дослідник Пітер Дікен зазначає, що процеси інтернаціоналізації – це просте розширення економічної діяльності через національні кордони, тобто, головним чином, кількісні процеси; процеси глобалізації – якісні процеси, які включають у себе не тільки поширення економічної діяльності через національні кордони, а й функціональну інтеграцію міжнародно роззосереджених видів діяльності [23].

Попри це, розглянемо деякі з визначень цих двох понять. Категорію «глобалізація» зазвичай пов'язують з ім'ям англійського соціолога Роланда Робертсона, який у 1985 р. визначив глобалізацію як сукупність об'єктивно фіксованих змін, що мають своєю основною метою об'єднання світу в єдине ціле [24].

Відповідно до визначення, поданого в Інвестопедії, «глобалізація – це поширення продуктів, технологій, інформації та робочих місць через національні кордони та культури». З економічного погляду вона описує взаємозалежність країн по всьому світу, спричинену вільною торгівлею [25].

Е. Епштайн зазначає, що це свідчить про зростання взаємозв'язку і взаємозалежності суб'єктів господарювання всього світу [26]. Звертаємо увагу на те, що йдеться саме про економічний аспект глобалізації. При цьому виділяють ще політичний, соціокультурний, екологічний та інформаційний аспекти.

За визначенням Міжнародного валютного фонду, економічна глобалізація – це історичний процес, результат людських інновацій і технічного прогресу. Цей термін також іноді відноситься до переміщення людей (праці) і знань (технологій) через міжнародні кордони [27].

Одна з провідних транснаціональних корпорацій IBM стверджує, що глобалізація є процесом розроблення, виготовлення та маркетингу програмних продуктів, призначених для поши-

рення в усьому світі. Крім того, вона поєднує у собі два аспекти роботи: інтернаціоналізацію (дає змогу використовувати продукт без бар'єрів мови або культури) і локалізацію (адаптацію продукту для певної місцевості) [28].

На думку Дж. -М. Сіроен, глобалізація суттєво доповнює і збагачує за своїми напрямками і проявами процес інтернаціоналізації, що зумовлює зміну якості міжнародних економічних відносин і світогосподарських процесів загалом [29].

О.В. Ткач говорить про «глобалізацію» з метою характеристики комплексного взаємозв'язку країн і регіонів [13].

Цікавою є думка Р.В. Войтовича про те, що глобалізація, яка закономірно передбачає форсовану інтеграцію розвинутих держав у межах створення єдиного централізованого простору, передбачає орієнтацію на активний розвиток кожної з держав за умови використання фінансових засобів та технологій, розроблених іншими [15].

Щодо трактування категорії «інтернаціоналізація», то зустрічаємо такі визначення. О.І. Гонга вказує, що інтернаціоналізація є чинником глобалізації, тобто «силою», що зумовлюватиме глобалізаційні процеси [19].

О.Д. Фролова розглядає інтернаціоналізацію як «послідовний і організований процес збільшення міжнародної залученості компанії та пов'язані з ним зміни в організаційних формах бізнесу, процес пристосування дій компанії до міжнародного середовища, встановлення та реалізації взаємовідносин з підприємствами інших країн» [20].

О.В. Шаповалов говорить про те, що інтернаціоналізація є процесом взаємопроникнення, переплетення національних економік і проведення у зв'язку із цим погодженої міждержавної економічної політики [21].

Концепцію управління діяльністю підприємства в процесі його інтернаціоналізації запропоновано І.Ф. Коломійцем, зокрема увагу приділено формуванню соціально-економічних передумов динамічного розвитку діяльності підприємства на закордонних ринках [18]. Він також указує на численні спроби пояснити інтернаціоналізацію діяльності підприємства з трьох позицій: як процес, форму здійснення господарської діяльності та спосіб досягнення стратегічних цілей. Погоджуючись із думкою вченого, пропонуємо доповнити таку інтерпретацію четвертим компонентом і розглядати «інтернаціоналізацію підприємства» також як «результат».

Учений використовує таку дефініцію: «Інтернаціоналізація діяльності підприємства – це будь-який вид господарської діяльності, яку воно розпочинає за кордоном, у поєднанні з діяльністю у власній країні з метою реалізації своїх довгострокових стратегічних цілей на основі використання більш сприятливих загально-економічних, ринкових, адміністративно-правових, екологічних, географічних і соціально-

політичних умов ведення бізнесу в приймаючій країні» [18].

Варто звернути на те, що досить недавно в зарубіжній літературі з'явився новий термін – «глокалізація» [25]. При цьому українські вчені практично не досліджували сутність даної категорії.

Термін «глокалізація» появився через поєднання термінів «глобальний» і «локальний» і означає «створення товарів і послуг, які налаштовані на постачання світових ринків, але відповідають місцевим цінностям. Проблему одночасної глобалізації локального і локалізації глобального можна позначити як подвійний процес макролокалізації (глобалізація локальної величини) і мікроглобалізації (локалізація глобального значення).

На основі використання блокової логічно-структурної схеми передумов інтернаціоналізації [30], аналізу класифікації теорій інтернаціоналізації за П.Г. Ільчуком [17], встановлення відмінностей між поняттями «інтернаціоналізація» та «глобалізація» пропонуємо включити до поняття «інтернаціоналізація підприємства» компоненти, представлені на рис. 1.

Відповідно до рис. 1, категорію «інтернаціоналізація підприємства» слід розглядати з погляду включення у неї дев'яти компонентів: торговельного, фінансово-економічного, виробничого, технологічного, інфраструктурного, наукового, освітнього, мотиваційного (особистісного), інформаційного середовища.

Виходячи з компонентного підходу до визначення поняття «інтернаціоналізація підприємства», пропонуємо аналіз способів прояву кожного із цих компонентів, представлений у вигляді ієрархічної моделі форм інтернаціоналізації підприємства (рис. 2).

На відміну від досліджень, проведених іншими науковцями щодо трактування поняття інтернаціоналізації підприємства, а також беручи до уваги її форми, представлені на рис. 2, звертаємо увагу на те, що інтернаціоналізація діяльності підприємства може відбуватися і без виходу на зовнішні ринки, наприклад включенням у ланцюжок вартості вітчизняного або спільного підприємства, яке здійснює зовнішньоекономічну діяльність (ЗЕД); підвищенням рівня володіння іноземною мовою персоналу, що полегшує комунікацію під час започаткування ЗЕД, тощо.

На основі компонентного підходу, ієрархічної моделі, а також виходячи із трактування нової дефініції у світовій економіці «глокалізація», пропонуємо таке визначення: інтернаціоналізація підприємства – (1) процес здійснення підприємством однієї/декількох форм діяльності на зовнішніх ринках з урахуванням місцевих цінностей або (2) в країні базування із залученням іноземного капіталу (фінансового, людського, ресурсного тощо), або (3) на внутрішньому ринку шляхом непрямой участі у міжнародній діяльності з метою досягнення стратегічних цілей і, як результат, досягнення синергетичного

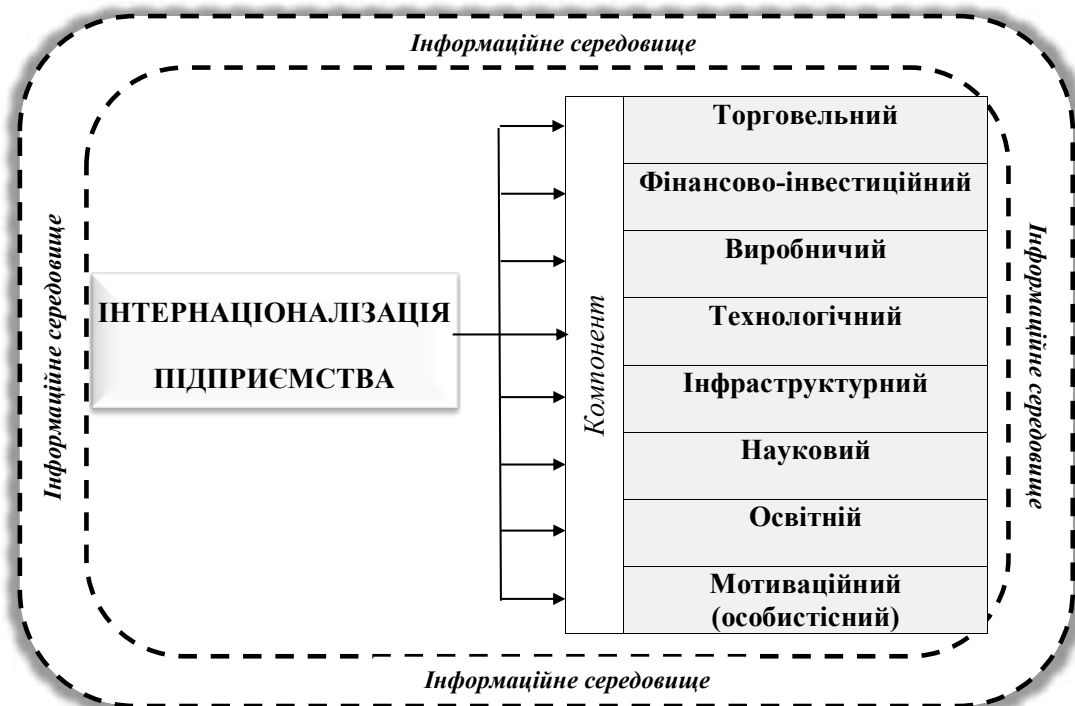

Рис. 1. Компонентний підхід до трактування поняття «інтернаціоналізація підприємства»

Джерело: авторська розробка

Рис. 2. Ієрархічна модель форм інтернаціоналізації підприємства

Джерело: авторська розробка

ефекту кооперації «освіта – наука – виробництво – бізнес» у межах глобального інформаційного простору.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Таким чином, для визначення місця поняття «інтернаціоналізація підприємства» слід ураховувати ієрархічну модель, у системі якої цей термін посідає центральне місце і проявляється різними формами. Дану категорію

слід розглядати з різних поглядів: як (1) процес, (2) форму здійснення господарської діяльності, (3) спосіб досягнення стратегічних цілей, (4) результат. Визначення категорії «інтернаціоналізація підприємства» базується на різних теоріях інтернаціоналізації, синтезі понять «глобалізація» та «локалізація», компонентному підході з урахуванням того, що вона може відбуватися і без виходу на зовнішні ринки.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Robert D. Tollison and Thomas D. Willett (1973). International Integration and the Interdependence of Economic Variables. *International Organization*. Vol. 27, №. 2. P. 255–271.
2. Olav Reinton. International Structure and International Integration: The Case of Latin America. URL: <https://doi.org/10.1177/002234336700400402> (accessed: 10.12.2018).
3. Robert E. Morgan, Constantine S. Katsikeas (1997). Theories of international trade, foreign direct investment and firm internationalization: a critique". *Management Decision*, vol. 35 Issue 1. P. 68–78.
4. Peter Andersen, Syed Zambari Ahmad, Wai Meng Chan. (2014). Revisiting the Theories of Internationalization and Foreign Market Entry Mode: A Critical Review. *International Journal of Business and Commerce*, vol. 4. № 01. P. 37–86.
5. Thompson H. *International Economics. Global Market and Competition*; 3rd Edition. New Jersey-Singapore, 2011. 437 p.
6. Buckley P., Casson M. *The future of the multinational enterprise*. London: Macmillan, 1976. 112 p.
7. Caves R. International corporations: The industrial economics of foreign investment. *Economica*. 1971. Vol. 38. Issue 149 (Feb). P. 1–27.
8. Dunning J. Towards an eclectic theory of international production. *Journal of International Business Studies*. 1980. Volume 11(1). P. 9–31.
9. Hollensen S. *Global marketing*. Edinburgh: Pearson Education, 2007. 714 p.
10. Hymer S. *The International Operations of National Firms: A Study of Direct Foreign Investment*. Massachusetts: Massachusetts Institute of Technology, 1960. 198 p.

11. Philippe de Lombaerdei, P. Lelio Iapadrei (2008) International Integration and Societal Progress: A Critical Review of Globalisation Indicators. URL: <https://www.oecd.org/about/publishing/41531703.pdf> (accessed: 15.11.2018).
12. Вдовиченко Ю.В. Теорії інтернаціоналізації економічної діяльності та розвитку міжнародного бізнесу. *Вісник Черкаського університету*. 2012. С. 29–41.
13. Ткач О.В. Методологічний зміст понять інтернаціоналізація, інтеграція й глобалізація в сучасній науці. *Економічний аналіз*. 2009. С. 65–68.
14. Борисова Т.М. Конкурентна стратегія на міжнародному ринку: сутність, основні характеристики та види. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2010. С. 156–160.
15. Войтович Р.В. Глобальна інтеграція як нова форма суспільного розвитку. URL: <http://academy.gov.ua/ej/ej12/txts/10vrvfsr.pdf> (дата звернення: 20.10.2018).
16. Філіпенко А.С. Міжнародна економічна інтеграція: сучасний теоретичний дискурс. *Зовнішня політика і дипломатія: традиції, тренди, досвід. Серія «Економічні науки»* 2016. С. 54–61.
17. Ільчук П.Г. Узагальнення та класифікація теорій інтернаціоналізації підприємств. *Економіка. Менеджмент. Підприємництво*. 2013. С. 56–69.
18. Коломієць І.Ф. Управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємства в процесі його інтернаціоналізації: монографія. Львів: ІРД НАН України, 2004. 247 с.
19. Гонта О.І. Теоретичні підходи до регіоналізму в умовах глобалізації. *Проблеми розвитку внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект*: сб. науч. трудов. 2007. С. 154–160.
20. Фролова Е.Д. Проблемы измерения интернационализации хозяйственной деятельности в условиях глобализации. URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/problemy-izmereniya-internatsionalizatsii-hozyaystvennoy-deyatelnosti-vusloviyah-globalizatsii> (дата звернення: 22.10.2018).
21. Шаповалов О.В. Методика розрахунку ступеню внутрішньокраїнної та зовнішньокраїнної інтернаціоналізації економіки країни на прикладі економіки України. *Проблеми розвитку внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект*: сб. науч. тр. Донецк: ДонНУ, 2008. С. 836–839.
22. Орловська Ю.В., Дугінець Г.В., Алієв Р.А. Світовий досвід підвищення конкурентоспроможності підприємства на основі стратегій інтернаціоналізації. *Економічний простір*. 2013. С. 42–52.
23. Dicken P. *Globalshift* (2001) Transforming the World Economy. Third Edition. London: Paul Chapman.
24. Robbins T., Shepherd W., McBride J. (Eds.) (1985) *The Relativization of Societies: Modern Religion and Globalization. Cults, Culture, and the Law*. Chicago.
25. Електронна енциклопедія Investopedia. URL: <http://www.investopedia.com/terms/i/internationalization.asp> (дата звернення: 20.10.2018).
26. Epstein E.H. (2003) *Globalization of Education*. New York etc.: Macmillan Reference USA, P. 936–940.
27. Офіційний сайт Міжнародного валютного фонду. URL: <https://www.imf.org/external/np/exr/ib/2008/053008.htm> (дата звернення: 20.10.2018).
28. The IBM internationalization glossary. URL: <http://www-106.ibm.com/developerworks/library/glossaries/unicode.html> (accessed: 20.10.2018).
29. Pham T.K.N. *Strategies for Internationalization: A Comparative Study of Thai and Vietnamese Companies in Two Industries Thesis*. Fribourg, 2008. 198 p.
30. Крамар І.Ю., Мариненко Н.Ю. Передумови інтернаціоналізації машинобудівних підприємств. *Галицький економічний вісник*. 2018. № 2(55). С. 27–40.